

Voksnes rett til grunnskoleopplæring etter opplæringsloven kapittel 4A Udir- 3-2012

Dette rundskrivet gjengir reglene om grunnskoleopplæring særskilt organisert for voksne etter opplæringsloven kapittel 4A.

RUNDSKRIV   SIST ENDRET: 18.06.2015

Innhold

Endringer

1. Innledning

1.1 Ansvar

1.2 Interkommunalt samarbeid

2. Grunnskoleopplæring etter § 4A-1

2.1 Vilkårene etter § 4A-1

2.1.1 Over opplæringspliktig alder

2.1.2 Ikke ha rett til videregående opplæring etter § 3-1

2.1.3 Lovlig opphold i Norge

2.1.4 Trenger grunnskoleopplæring

3. Den ordinære grunnskoleopplæringen for voksne

3.1 Innholdet i opplæringstilbudet

3.1.1 Opplæringen skal være i samsvar med Læreplanverket for Kunnskapsløftet

3.2 Organiseringen av opplæringen

3.3 Individuell vurdering

3.4 Psykososialt og fysisk miljø

4. Opplæringstilbudet skal tilpasses den voksnes behov

4.1 Rådgivning

4.2 Tilpasning på grunnlag av den voksnes realkompetanse

4.3 Realkompetansevurdering som sluttvurdering

4.4 Realkompetansevurdering som redskap for restopplæring og plassering

4.5 Tilpasning på grunnlag av den voksnes livssituasjon

4.5.1 Grensene for tilpasningen

4.6 Tilpasning på grunnlag av den voksnes særlige behov

4.6.1 Rett til særskilt språkopplæring, herunder morsmålsopplæring og tospråklig fagopplæring

4.6.2 Rett til opplæring i og på samisk

4.6.3 Opplæring på samisk

4.6.4 Opplæring i samisk

4.5 Bruk av tester for plassering av den voksne

5. Krav til saksbehandlingen i saker etter kapittel 4A

5.1 Søknadsfrister og ventelister

6. Forholdet til introduksjonsloven

7. Bortfall av retten til grunnskoleopplæring for voksne

8. Spesialundervisning etter § 4A-2

8.1. Spesialundervisning for å få tilfredsstillende utbytte av opplæringen

8.1.1 Forsvarlig utbytte av opplæringen

8.2 Spesialundervisning for å utvikle eller holde ved like grunnleggende ferdigheter

8.2.1 Grunnleggende ferdigheter

8.2.2 Opplæring

8.2.3 Det er et særlig behov

8.2.4 Opplæringens innhold

8.2.5 Lengden på opplæringen

8.3 Saksbehandlingsregler for spesialundervisning

Endringer

Endringer 18. juni 2015

Vi har gjort flere endringer i dette rundskrivet. Vi har blant annet:

- systematisert og forkortet rundskrivet
- oppdatert og lagt inn referanser til annet regelverk.
- foretatt endringer i del 2.1 vilkårene etter endring i opplæringsloven § 4A-1
- foretatt endringer i del 3.4 psykososialt og fysisk miljø

1. Innledning

Opplæringsloven kapittel 4A regulerer grunnskoleopplæring og videregående opplæring særskilt organisert for voksne, jf. opplæringsloven § 1-2 tredje ledd. Kapittel 4A inneholder i utgangspunktet en fullstendig regulering av opplæringen for voksne.

Andre bestemmelser i opplæringsloven gjelder bare for voksne dersom dette er positivt angitt (enten i en av bestemmelsene i kapittel 4A eller i den aktuelle bestemmelsen). Saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven om enkeltvedtak utfyller opplæringsloven.

Dette rundskrivet gjengir reglene om grunnskoleopplæring særskilt organisert for voksne etter opplæringsloven kapittel 4A.

1.1 Ansvar

Kommunen har ansvaret for grunnskoleopplæringen for voksne etter opplæringsloven § 13-1, jf. § 4A-4 første ledd. Fylkeskommunen har ansvaret for grunnskoleopplæring for voksne i barnevernsinstitusjoner og helseinstitusjoner, jf. §§ 13-3 og 13-3a. Skoleeier har ansvaret for å ha et forsvarlig system for å sikre at kravene i opplæringsloven oppfylles, jf.

opplæringsloven §§ 13-10 og 4A-4.

Voksne har en individuell rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1, og ansvaret til kommunen/fylkeskommunen inntreer uavhengig av antall voksne som søker om grunnskoleopplæring. Kommunen/fylkeskommunen kan ikke kreve at det melder seg et minimumsantall søkere for at det skal tilbys opplæring.

Kommunen/fylkeskommunen kan bruke studieforbund, godkjente nettskoler og andre til å oppfylle plikten til å tilby grunnskoleopplæring etter opplæringsloven kapittel 4A, jf. § 4A-4 annet ledd. Kommunen/fylkeskommunen har også i disse tilfellene ansvaret for at opplæringstilbudet er i samsvar med opplæringsloven med forskrifter.

Direktoratet understreker at det kun kan gis standpunktvurdering i forbindelse med gratis opplæring etter opplæringsloven. Dersom kommunen/fylkeskommunen benytter andre til å legge til rette for et tilbud i samsvar med opplæringsloven, jf. § 4A-4 annet ledd, kan adgangen til å sette standpunktkarakter delegeres. Dersom kommunen/fylkeskommunen skal delegere oppgaven med å sette standpunktkarakter, må delegasjonen være forsvarlig. Dette innebærer blant annet at den som skal sette standpunktkarakterer må

- være villig til å påta seg oppgaven
- underkaste seg kommunens/fylkeskommunens kontroll- og instruksjonsmyndighet i den grad det er nødvendig
- ha nødvendig kompetanse om det regelverket som gjelder grunnskoleopplæringen (særlig bestemmelsene om individuell vurdering i forskriften)
- ha tillit blant myndigheter og berørte parter. I tillegg mener direktoratet det er ønskelig at den som skal sette standpunktkarakterer, har erfaring med å utøve offentlig myndighet. Vi minner om at det er kommunen/fylkeskommunen som skal utstede vitnemål, også for de voksne.

Grunnskoleopplæringen for voksne skal være gratis, jf. § 4A-1 annet ledd. Dette innebærer at kommunene ikke kan kreve skolepenger fra voksne som har rett til grunnskoleopplæring. Dette gjelder også dersom kommunen bruker studieforbund, godkjente nettskoler eller andre til å gi tilbud om grunnskoleopplæring, jf. § 4A-4.

Retten til gratis opplæring innebærer også at voksne har rett til gratis læremidler. I tilfeller hvor for eksempel et studieforbund tar betalt av den voksne, vil dette ikke være et tilbud innenfor rammene i opplæringsloven § 1-2. Det vil da ikke være et offentlig tilbud i henhold

til opplæringsloven §§ 4A-1 eller 4A-2, og det kan ikke settes standpunkt karakterer.

1.2 Interkommunalt samarbeid

Kommunen kan samarbeide med andre kommuner om å tilby grunnskoleopplæring for voksne etter kapittel 4A dersom dette er forsvarlig. Dersom interkommunale løsninger velges, er det viktig at ansvarsforholdet mellom kommunene er avklart.

Bostedskommunen har også ved interkommunalt samarbeid ansvaret for at kravene i opplæringsloven oppfylles, jf. § 13-10 første ledd. Dersom to eller flere kommuner inngår en avtale om et interkommunalt samarbeid bør blant annet følgende avklares:

- Hvilket ansvar har vertskommunen?
- Hvilket ansvar har bostedskommunen(e)?
- Hvem treffer enkeltvedtak?
- Hvem behandler klager?
- Hvem skal dekke kostnadene for opplæringen, herunder hva det kan kreves refusjon for?
- Hvilken PP-tjeneste utarbeider sakkyndig vurdering etter §§ 4A-2, jf. § 5-3?

2. Grunnskoleopplæring etter § 4A-1

For at kommunen skal kunne vurdere om den voksne har rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1, må det foreligge en søknad fra den voksne (eller dennes verge). Det er ikke fastsatt spesielle krav til søknaden. Dersom en mulig søker tar kontakt med kommunen og har spørsmål om hvordan hun/han skal søke, har kommunen alminnelig veiledningsplikt etter forvaltningsloven § 11.

2.1 Vilkårene etter § 4A-1

For å ha rett til grunnskoleopplæring særskilt organisert for voksne må søkeren oppfylle følgende fire vilkår:

- være over opplæringspliktig alder
- ikke ha rett til videregående opplæring etter opplæringsloven § 3-1

- ha lovlig opphold i Norge
- trenge grunnskoleopplæring

De tre første vilkårene er absolutte, dvs. at alle tre vilkårene må være oppfylt, det fjerde og siste vilkåret beror på skjønn. Dersom de tre andre vilkårene er oppfylt, må det vurderes konkret om søkeren faktisk trenger/har behov for grunnskoleopplæring.

Dersom alle de fire vilkårene er oppfylt har den voksne rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1.

Vi understreker at kommunen ikke kan kreve at søkeren må ha kompetanse i norsk på et gitt nivå for å ha rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1. Grunnskoleopplæringen kan inneholde opplæring i norsk, herunder særskilt språkopplæring i faget norsk, dersom dette er nødvendig for at den voksne skal få et forsvarlig utbytte av opplæringen.

2.1.1 Over opplæringspliktig alder

Det første vilkåret for å ha rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1 er at søkeren må være over opplæringspliktig alder, jf. opplæringsloven § 2-1.

Normalt fullføres grunnskoleopplæringen det året personen fyller 16 år. Hovedregelen er derfor at voksenretten etter § 4A-1 tidligst inntre fra høsten det året en person fyller 16 år. Tidspunktet for når voksenretten inntre, kan forskyves i særlig to tilfeller. For det første vil voksenretten inntre ett år senere for barn som fått innvilget utsatt skolestart etter § 2-1 tredje ledd. For det andre inntre voksenretten ett år tidligere for personer som har fått innvilget tidligere skolestart etter § 2-1 tredje ledd siste punktum. Voksenretten til videregående opplæring etter § 4A-3 inntre det året man fyller 25 år. Det betyr at voksenretten til grunnskoleopplæring og videregående opplæring inntre på to ulike tidspunkt.

Ungdomsretten til videregående opplæring varer etter § 3-1 til det året ungdommen fyller 24 år. Etter fylte 25 år kan voksne ha rett til videregående opplæring etter § 4A-3.

2.1.2 Ikke ha rett til videregående opplæring etter § 3-1

Det andre vilkåret for å ha rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1 er at søkeren ikke har rett til videregående opplæring etter § 3-1, såkalt ungdomsrett.

Søkere som ikke har ungdomsrett kan, dersom de øvrige vilkårene er oppfylte, ha rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1 fordi de

- har rett til videregående opplæring som voksne etter § 4A-3
- har brukt opp ungdomsretten etter § 3-1
- ikke oppfyller vilkårene for inntak til videregående opplæring etter forskrift til opplæringsloven kapittel 6

Rett til videregående opplæring etter § 4A-3

Personer over 25 år har ikke lenger ungdomsrett etter § 3-1. Dette gjelder selv om personen ikke har påbegynt videregående opplæring. Personer over 25 år kan både ha rett til videregående opplæring for voksne etter § 4A-3 og rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1. Det avgjørende er om søkeren **trenger** grunnskoleopplæring.

For mer om voksnes rett til videregående opplæring etter opplæringsloven kapittel 4A, se rundskriv [Udir-2-2008 – Voksnes rett til videregående opplæring etter opplæringsloven kapittel 4A.](#)

Har brukt opp ungdomsretten etter § 3-1

Personer under 25 år som har fullført videregående opplæring etter § 3-1, har ikke lenger rett til videregående opplæring etter denne bestemmelsen. En søker som er under 25 år, kan ha rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1 dersom det etter en konkret vurdering viser seg at søkeren trenger grunnskoleopplæring. Dette kan blant annet gjelde for personer som har blitt utsatt for en skade, som og derfor har et særlig behov for opplæring for å utvikle sine grunnleggende ferdigheter. Vedkommende vil ha rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1 og rett til spesialundervisning etter § 4A-2 andre ledd.

Ikke oppfyller vilkårene for inntak til videregående opplæring etter forskrift til opplæringsloven kapittel 6

Dersom søkeren er under 25 år, må det vurderes konkret om hun eller han har rett til videregående opplæring etter § 3-1 eller ikke. Vilkårene for inntak til videregående opplæring etter § 3-1 er regulert i forskrift til opplæringsloven kapittel 6.

Ungdom som har fullført grunnskolen eller tilsvarende opplæring, har rett til videregående

opplæring etter § 3-1. Forskriften § 6-13 regulerer de nærmere vilkårene. Det må dokumenteres med vitnemål for fullført norsk grunnskole eller stadfesting av at søkeren fyller et av disse vilkårene:

1. Er skrevet ut av grunnskolen etter opplæringsloven § 2-1 fjerde ledd.
2. Har gjennomgått allmenn grunnopplæring i utlandet i minst 9 år.
3. Har tilsvarende realkompetanse som fullført norsk grunnskoleopplæring for voksne etter opplæringsloven § 4A-1 og forskriften § 4-33.

Det legges da til grunn at personen har fullført grunnskolen eller tilsvarende.

Les mer [om vilkårene for inntak til videregående opplæring](#),

Særlig om ungdom som kommer til Norge i siste del av 10. årstrinn

Personer som har vært innskrevet i en norsk grunnskole (offentlig eller privat), og fått utskrevet et vitnemål som dokumentasjon for fullført grunnskoleopplæring har fullført grunnskolen. De har rett til videregående opplæring etter opplæringsloven § 3-1.

Det er tilstrekkelig at man har fullført grunnskolen. Dette innebærer for eksempel at en person som har fått 1 i alle fag/har fått IV (ikke vurderingsgrunnlag) i alle fag eller en kombinasjon av 1 og IV, har rett til vitnemål for fullført grunnskoleopplæring etter forskrift til opplæringsloven § 3-40 og forskrift til privatskoleloven § 3-39.

Konsekvensen av dette er at en person som kommer til Norge i siste halvår av det som for hans eller hennes jevnaldrende er 10. trinn og blir plassert på 10. trinn, vil få vitnemål for fullført grunnskoleopplæring. Vitnemålet skal utstedes uavhengig av elevens kompetanse i fagene og uavhengig av hvor lenge hun eller han har oppholdt seg i Norge.

Etter at ungdommen er skrevet ut av grunnskolen og har mottatt vitnemål, har hun eller han rett til videregående opplæring etter § 3-1, på linje med ungdommer som har gjennomgått hele grunnskolen i Norge. Vedkommende har derfor ikke rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1.

Kommunene kan i disse tilfellene tilby et ekstra opplæringsår i grunnskolen etter § 2-1. Ungdommen plikter ikke å ta imot tilbudet og kan selv velge å begynne på videregående opplæring, jf. § 3-1. Det er heller ikke noe i veien for at kommunen tilbyr ungdommen

grunnskoleopplæring for voksne etter § 4A-1, men ungdommen har ikke rett eller plikt til dette.

Tilsvarende gjelder for personer over 16 år, som har fått utskrevet vitnemål for fullført grunnskoleopplæring for voksne etter forskrift til opplæringsloven § 4-33. Disse vil heller ikke ha rett til mer grunnskoleopplæring etter § 4A-1 inntil hun/han har tatt ut ungdomsretten etter § 3-1 eller har fylt 25 år.

2.1.3 Lovlig opphold i Norge

Det tredje vilkåret for å ha rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1 er at søkeren må ha lovlig opphold i Norge.

De som er over opplæringspliktig alder, og som oppholder seg lovlig i landet i påvente av å få avgjort søknad om oppholdstillatelse, har likevel bare rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1 når de er under 18 år og det er sannsynlig at de skal være i Norge i mer enn tre måneder. De som oppholder seg lovlig i landet i påvente av å få avgjort søknaden om oppholdstillatelse, og som fyller 18 år i løpet av et skoleår, har rett til å fullføre påbegynt skoleår. For dem som får avslag på søknaden om oppholdstillatelse, gjelder retten til grunnskoleopplæring etter § 4A-1 fram til dato for endelig vedtak.

2.1.4 Trenger grunnskoleopplæring

Det fjerde og avgjørende vilkåret for å ha rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1 er at søkeren trenger grunnskoleopplæring. Dette er et skjønnsmessig vilkår og innebærer at det må vurderes konkret om søkeren har behov for grunnskoleopplæring.

Selv om de tre første vilkårene er oppfylt, vil ikke søkeren ha rett til grunnskoleopplæring dersom det vurderes at søkeren ikke trenger det. Vilåret har betydning både for om søkeren har rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1, og for hvilket opplæringstilbud som eventuelt skal gis.

Søkerens opplevde behov

Når det skal avgjøres om den voksne trenger grunnskoleopplæring, må kommunen ta hensyn til søkerens egen vurdering av behovet for grunnskoleopplæring.

I Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) i merknaden til § 4A-1 er det utdypet at det kan være ulike

årsaker til den voksnes behov for grunnskoleopplæring. Det vises til at den voksne kan ha behov for fornyet grunnskoleopplæring på grunn av sykdom eller skade, fordi grunnskoleopplæringen har vært mangelfull, eller fordi den voksne av andre grunner har behov for mer opplæring.

Den voksnes behov er ikke bare knyttet til muligheten for å få vitnemål for fullført grunnskoleopplæring slik at den voksne kan bli tatt inn til videregående opplæring. Søkerens egen vurdering av opplæringsbehovet kan likevel ikke uten videre være avgjørende for om vedkommende har krav på opplæring.

Har søkeren tidligere mottatt et likeverdig opplæringstilbud?

Søkerens vurdering av egne behov må ses i sammenheng med opplæringstilbudet vedkommende har fått tidligere, og om søkeren objektivt sett har et reelt behov.

I Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) i merknaden til § 4A-1 heter det:

«Personar som har fått eit likeverdig opplæringstilbod, vil i mange tilfelle ikkje ha behov for ytterlegare grunnskoleopplæring. Some vil likevel ha eit slikt behov, og dermed ha rett til grunnskoleopplæring. Dersom den tidlegare opplæringa ikkje inkluderte dei fag ein i dag treng for å få vitnemål for fullført grunnskoleopplæring for vaksne, vil ein kunne ha behov for, og dermed rett til, opplæring så langt behovet rekk.»

I vurderingen av om en søker har rett til grunnskoleopplæring, må kommunen vurdere den opplæringen vedkommende mottok. Det må vurderes om det tidligere opplæringstilbudet var likeverdig med det opplæringstilbudet som ble gitt på den tiden. I denne vurderingen må kommunen se på lovgivningen og læreplanene som gjaldt da søkeren var elev i grunnskolen, og hva som var et tilfredsstillende utbytte av opplæringen som da ble gitt. Opplæringen den voksne fikk, må ha vært forsvarlig og tilstrekkelig ut fra forholdene på dette tidspunktet.

Det at det har gått lang tid siden den voksne gjennomførte grunnskoleopplæringen, og at hun/han ikke har kunnskaper i tråd med dagens opplæring, gir ikke i seg selv rett til grunnskoleopplæring. Dersom den voksne har fått en opplæring som ikke var likeverdig, og derfor ikke tilstrekkelig og forsvarlig, vil vedkommende ha rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1 dersom søkeren mener å ha et behov for dette.

For søkere som tidligere har fullført grunnopplæring eller tilsvarende, vil det være mulig å få opplæring i flere fag dersom den tidligere opplæringen ikke inkluderte fag som den voksne i

dag trenger for å få et vitnemål for fullført grunnskoleopplæring etter forskrift til opplæringsloven § 4-33. Når det skal vurderes om den voksne har et behov for grunnskoleopplæring, og om opplæringen hun/han fikk var likeverdig, er ikke årsaken til behovet for grunnskoleopplæring i seg selv avgjørende. Det kan likevel ofte være til hjelp å se på årsaken til den voksnes behov.

Dersom den voksne tidligere har fått en opplæring som har vært mangelfull, vil ikke den voksnes opplæring ha vært likeverdig. Dersom den voksne har mottatt et likeverdig opplæringstilbud, vil vedkommende i mange tilfeller ikke ha behov for ytterligere grunnskoleopplæring. Det understrekes at en person som ikke har fått vitnemål for fullført grunnskoleopplæring, vil ha et behov for grunnskoleopplæring og derfor oppfylle vilkåret.

Behovet til personer med utenlandsk bakgrunn og utdanning må vurderes etter de behov vedkommende har etter dagens norske forhold. Her vurderes likeverdigheten av den opplæring søkeren har mottatt, opp mot Læreplanverket for Kunnskapsløftet. Personer som har fått godkjent grunnskoleopplæring fra et land der engelsk ikke inngår i fagkretsen, kan ha rett til grunnskoleopplæring i engelsk, dersom søkeren trenger dette.

Årsaken til at den voksne trenger grunnskoleopplæring kan også være egne forhold, for eksempel at vedkommende var mye bort fra grunnskoleopplæringen på grunn av sykdom eller andre grunner. Dette må vurderes konkret.

Kunnskapsdepartementets brev til Utdanningsdirektoratet om grunnleggende ferdigheter datert 16.09.2011

I ovennevnte brev har Kunnskapsdepartementet uttalt seg om opplæringsloven kap. 4A.

I brevet heter det bl.a.:

«Rettighetene til voksne i opplæringsloven kap. 4A, er koblet til det enhver tid gjeldende læreplanverket. I det gjeldende læreplanverket inngår de fem grunnleggende ferdighetene som et sentralt element. Disse er et uttrykk for samfunnets oppfatning av hva som er viktige redskap for at den enkelte skal kunne klare seg i livet, både under utdanning, i arbeidslivet og på annen måte. Dette innebærer at dersom den voksne trenger opplæring i én eller flere av de grunnleggende ferdighetene, vil vedkommende innenfor rammen av læreplanene for de fem fagene som ellers må til for å få vitnemål for voksne ha rett til opplæring i den eller disse ferdighetene. Dette innebærer at det den voksne trenger opplæring i, ikke nødvendigvis må være opplæring i hele fag, men også kan være opplæring i en av de fem grunnleggende

ferdighetene i Læreplanverket for Kunnskapsløftet, det vil si lese, skrive, regne, uttrykke seg muntlig og bruke digitale verktøy.»

Om behovet for opplæring i den grunnleggende ferdigheten å bruke digitale verktøy uttaler departementet i samme brev hvordan dette skal forstås:

«En særlig utfordring knytter seg til den grunnleggende ferdigheten å kunne bruke digitale verktøy. Dette fordi IKT ikke er et eget fag, men er integrert i læreplanene/kompetanse-målene for det enkelte fag. I vurderingen av om voksne med rett etter § 4A-1 ved behov kan kreve opplæring i grunnleggende digitale ferdigheter, er det etter departementets syn naturlig å ta utgangspunkt i opplæringslovens formålsbestemmelse i § 1-1, hvor det slås fast at opplæringen skal "[.] utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne mestre liva sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet." I lys av samfunnsutviklingen – hvor evnen til å bruke digitale verktøy etter hvert er blitt nødvendig for å klare seg under utdanning, i arbeids-, samfunns- og dagligliv – vil opplæring i digitale ferdigheter naturlig falle inn under dette formålet.

Departementet forstår etter dette loven slik at voksne med rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1 kan kreve opplæring i digitale ferdigheter når behovet er knyttet til dette, med utgangspunkt i kompetansemålene for de digitale ferdighetene i læreplanene for de fem fagene som voksne må ha sluttvurdering i for å få vitnemål, men likevel tilpasset den voksnes behov.»

Direktoratet understreker at årsaken til behovet er ikke i seg selv er avgjørende for om den voksne har rett til grunnskoleopplæring. Årsaken til behovet vil imidlertid kunne være et moment i en helhetsvurdering av om den voksne har rett til grunnskoleopplæring. Dette kan innebære at selv om den voksne har fått en opplæring som anses som likeverdig, vil behovet i en del tilfeller være så stort at den voksne likevel har rett til mer grunnskoleopplæring, herunder opplæring i grunnleggende ferdigheter. I noen tilfeller hvor den voksnes behov går utover det opplæringstilbudet som § 4A-1 gir rett til, er det aktuelt å se § 4A-1 i sammenheng med § 4A-2.

Behov for grunnskoleopplæring på grunn av sykdom eller skade

Voksne som trenger grunnskoleopplæring for å holde ved like eller utvikle grunnleggende ferdigheter på grunn av sykdom eller skade, må vurderes særskilt. I disse tilfellene må §§

4A-1 og 4A-2 andre ledd ses i sammenheng. I noen tilfeller kan det være slik at voksne som har fullført grunnskoleopplæring eller tilsvarende opplæring, likevel vil ha rett til mer grunnskoleopplæring. I disse tilfellene skal ikke kommunen vurdere søkerens behov ut fra om den voksne har fått et likeverdig opplæringstilbud, men ut fra om sykdommen eller skaden gjør at den voksne trenger mer grunnskoleopplæring.

Opplæringen den voksne har mottatt tidligere, kan godt ha vært likeverdig. Det som må vurderes, er om den voksne trenger grunnskoleopplæring. Dette vil gjelde for voksne som er utsatt for en ulykke og derfor **trenger** opplæring for å holde ved like eller utvikle grunnleggende ferdigheter for å fungere i hverdagslivet. Det samme vil gjelde for voksne psykisk utviklingshemmede som på grunn av sin utviklingshemming trenger opplæring for å holde ved like eller utvikle grunnleggende ferdigheter.

Voksnes rett til spesialundervisning etter § 4A-2 behandles i del 8.

3. Den ordinære grunnskoleopplæringen for voksne

Når kommunen har vurdert at den voksne oppfyller vilkårene etter § 4A-1 og har rett til grunnskoleopplæring spesielt organisert for voksne, blir det neste spørsmålet hvilket opplæringstilbud den voksne har krav på. Opplæringstilbudet skal tilpasses den enkelte voksnes behov, jf. § 4A-1 første ledd tredje punktum.

3.1 Innholdet i opplæringstilbudet

Hvilket opplæringstilbud den voksne har krav på, går frem av § 4A-1 første ledd andre punktum. Her er det fastsatt at retten til grunnskoleopplæring for voksne til vanlig omfatter de fagene den voksne trenger for å få vitnemål for fullført grunnskoleopplæring for voksne, jf. forskrift til opplæringsloven 4-33.

Dette er:

- norsk, engelsk, matematikk og
- to av fagene samfunnsfag, naturfag og kristendom, religion, livssyn og etikk (KRLE).

For voksne som har deltakerstatus, det vil si at de følger grunnskoleopplæring spesielt

organisert for voksne, betyr sluttvurdering at hun eller han må ha standpunktkarakter i fem fag og eksamenskarakter i ett fag med sentralt gitt skriftlig eksamen (norsk, engelsk eller matematikk skriftlig) og et fag med lokalt gitt muntlig eksamen (norsk, engelsk, matematikk, naturfag, samfunnsfag eller KRLE), jf. forskrift til opplæringsloven § 4-18.

For å få vitnemål er det et krav at den voksne har fått standpunktkarakter i faget. Dersom faglæreren ikke har vurderingsgrunnlag for å kunne fastsette en standpunktkarakter i et fag, skal det treffes et enkeltvedtak om "ikke vurderingsgrunnlag" (IV) etter forskrift til opplæringsloven §§ 4-3 og 4-12 sjette ledd. Konsekvensen er at deltakeren ikke oppfyller vitnemålskravet og ikke har rett til vitnemål. Hvis deltakeren får karakteren 1, oppfylles vitnemålskravet i det aktuelle faget. Det er ikke noe krav til bestått for å få vitnemål for fullført grunnskoleopplæring.

Opplæringsloven med forskrifter regulerer ikke hvilke av de tre fagene samfunnsfag, naturfag og kristendom, religion, livssyn og etikk (KRLE) kommunen må tilby. Kommunen bør se hen til de voksnes ønsker. Mange kommuner har valgt å tilby samfunnsfag og naturfag.

Kunnskapsdepartementet har uttalt om forståelsen av § 4A-1 første ledd annet punktum at den voksne ikke må sikte mot vitnemål, men at retten også kan være knyttet til deler av et fag, kfr. brev til Utdanningsdirektoratet datert 16.9.2011 om "Voksnes rett til grunnskoleopplæring etter opplæringsloven kap. 4A". Her heter det:

«Annet punktum i første ledd fastsetter at retten "til vanleg" omfatter de fagene den voksne trenger for å få vitnemål for fullført grunnskoleopplæring for voksne. Departementet forstår denne ordlyden slik at den uttrykker hva en voksen med rett til maksimalt har krav på (det vil si en angivelse av yttergrensen for hvilke fag som skal inngå i opplæringen – i den forstand at man normalt ikke vil ha krav på opplæring i fag som musikk, kunst og håndverk, kroppsøving etc.). Etter departementets oppfatning kan ordlyden likevel ikke leses slik at den stiller krav om at den voksne må sikte mot vitnemål dersom vedkommende ikke ønsker dette selv. Denne lovforståelsen støttes av ordlyden i første ledd tredje punktum om at opplæringen skal tilpasses behovet til den enkelte.

Departementet legger etter dette til grunn at voksne som "treng" grunnskoleopplæring, også har rett til å ta deler av de fagene som de har behov for. Den samme lovforståelsen er kommet til uttrykk i St.meld.nr.44 (2008-2009) hvor det heter:

"At opplæringen skal tilpasses til den enkeltes behov, innebærer at det ikke er noe krav om at den voksne må gjennomføre opplæring i hele fag."»

Direktoratet viser også til del 8 der det er presisert at den voksnes rett også kan være knyttet til opplæring i grunnleggende ferdigheter.

Oppsummering

Den voksnes opplæringstilbud kan være i maksimalt alle vitnemålsfagene, noen av vitnemålsfagene, deler av et eller flere fag eller opplæring i en eller flere av de grunnleggende ferdighetene i Læreplanverket for Kunnskapsløftet.

3.1.1 Opplæringen skal være i samsvar med Læreplanverket for Kunnskapsløftet

Grunnskoleopplæringen for voksne etter § 4A-1 skal være i samsvar med Læreplanverket for Kunnskapsløftet. Det følger av § 4A-6 at §§ 2-3 og 6-4 gjelder med de de tilpasninger som følger av kapittel 4A. De ulike delene i Læreplanverket for Kunnskapsløftet gjelder ifølge forskrift til opplæringsloven § 1-2 så langt det passer. Hva dette innebærer, utdypes nedenfor for de ulike delene i læreplanverket. Læreplanverket for Kunnskapsløftet består av generell del, prinsipp for opplæringen, fag- og timefordelingen og læreplaner for fag.

Generell del og prinsipp for opplæringen gjelder så langt disse passer for opplæring særskilt organisert for voksne. Det som er fastsatt i generell del og prinsipper for opplæringen skal gjennomsyre opplæringen. Begrensningene som må tolkes inn når det gjelder generell del og prinsipp for opplæringen, må ses i forhold til de særskilte karakteristikaene ved grunnskoleopplæring for voksne etter kapittel 4A og opplæringsloven § 1-1. Det er fastsatt i § 4A-6 at § 1-1, formålsbestemmelsen, gjelder så langt den passer for grunnskoleopplæring for voksne. Det som begrenser formålsbestemmelsens anvendelse når det gjelder grunnskoleopplæring for voksne, er særlig at det i hovedsak er snakk om myndige personer.

Fag- og timefordelingen som er fastsatt for grunnskoleopplæring etter § 2-1, gjelder ikke for grunnskoleopplæring for voksne etter kapittel 4A. For opplæring særskilt organisert for voksne er det i realiteten fastsatt en egen fagfordeling i forskrift til opplæringsloven § 4-33. Denne avviker fra fagfordelingen i Læreplanverket for Kunnskapsløftet som har flere fag. Videre gjelder heller ikke timefordelingen. Det er ikke fastsatt noen timefordeling for opplæring særskilt organisert for voksne. Kommunene må vurdere konkret hvor mange

timer den voksne skal ha i hvert fag basert på den voksnes behov. Det er ikke noe i veien for at kommunen, som et utgangspunkt for beregningen av antall timer som tilbys, ser hen til antall timer i fag- og timefordelingen for den ordinære grunnskolen, og så tilpasser den voksnes behov ut fra dette. Voksne har heller ikke en inndeling i trinn på samme måten som grunnskolen.

Læreplanene for fag gjelder fullt ut for grunnskoleopplæring etter kapittel 4A.

Kommunen/opplæringsstedet har ikke hjemmel for å velge bort kompetansemål for voksne som vil ha sluttvurdering i et fag for å få vitnemål, med mindre den voksne har rett til spesialundervisning etter § 4A-2 og bortvalg er fastsatt i enkeltvedtaket til den voksne [1]. I ovennevnte brev datert 16.9.2011 uttaler departementet:

«Departementet vil understreke at uansett om den voksne ønsker full grunnskoleopplæring eller opplæring kun i deler av fag, skal opplæring etter § 4A-1 til vanlig gjennomføres med utgangspunkt i læreplanene for fag. Dette følger av at læreplanverket, som er fastsatt i forskriftsform, ligger til grunn for opplæring som gis etter opplæringsloven. Læreplanverket må imidlertid tilpasses den voksnes situasjon, jf. også forskrift til opplæringsloven § 1-2 hvor det heter at læreplanverket så langt det passer også skal brukes i grunnskoleopplæring for voksne.» [2]

---

[1] Det vises i denne sammenheng også til bestemmelsene om realkompetansevurdering, jf. del 4.2 flg. Det er ikke nødvendigvis sikkert at den voksne har behov for opplæring i alle kompetansemålene, men dette er et annet spørsmål. Dette må vurderes når det skal avgjøres hvordan opplæringstilbudet skal tilpasses til den voksne etter opplæringsloven § 4A-1 første ledd tredje punktum. For mer om dette se reglene om realkompetansevurdering.

[2] For mer om norskfaget for voksne med behov for særskilt norskopplæring se del 4.6.1 For personer med rett til opplæring på samisk vil opplæringen følge Læreplanverket for Kunnskapsløftet- samisk etter § 6-4, jf. § 4A-6.

3.2 Organiseringen av opplæringen

Kommunen har større frihet i organisering av opplæringen etter kapittel 4A enn i organiseringen av opplæringen for barn og ungdom etter opplæringsloven kapittel 2. Blant

annet gjelder ikke kravene knyttet til organiseringen av undervisning i opplæringsloven kapittel 8. Dette betyr for det første at nærskoleprinsippet i § 8-1 ikke gjelder for voksne. Voksne har ingen rett til å gå på den nærmeste skolen. Kommunen kan for eksempel organisere opplæringen gjennom et interkommunalt samarbeid, bruke studieforbund, godkjente nettskoler og andre for å gi den voksne et opplæringstilbud, jf. § 4A-4 annet ledd. Det er ikke noe krav om at kommunen selv må gjennomføre opplæringen. Det gir fleksibilitet både når det gjelder hvor og hvordan opplæringen organiseres.

Kommunen kan organisere voksne i grupper slik de finner hensiktsmessig. Kommunen avgjør hvordan gruppeinndelingen gjøres, og hvor permanente gruppene er. Det er tillatt å organisere gruppene på grunnlag av for eksempel faglig nivå, og for voksne vil en organisering av gruppene på grunnlag av faglig nivå som oftest være å anbefale. Kommunen avgjør også gruppestørrelsen, men gruppen må ikke være større enn det som er pedagogisk og sikkerhetsmessig forsvarlig. Det er understreket i Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) at grunnskoleopplæring for voksne ikke skal organiseres i samme grupper som barn og ungdom.

Videre er det ikke krav om at kommunen må knytte en kontaktlærer til gruppen. Direktoratet mener likevel at det kan være hensiktsmessig å knytte en kontaktlærer til den enkelte voksne. Kommunen kan organisere opplæringstilbudet for voksne over et annet antall uker enn den ordinære grunnskoleopplæringen, og det er uttalt i Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) at grunnskoleopplæringen for voksne som hovedregel bør organiseres som komprimerte løp, altså over kortere tid. Kommunen kan også velge når i året opplæringstilbudet starter, men dette må tilrettelegges etter den voksnes behov. Det bør ikke gå for lang tid fra den voksnes søknad om grunnskoleopplæring til det treffes enkeltvedtak om rett til grunnskoleopplæring, og opplæringstilbudet kan starte, se del 5.

3.3 Individuell vurdering

Individuell vurdering for deltakere i grunnskoleopplæring etter kapittel 4A er regulert i forskrift til opplæringsloven kapittel 4. Det følger av forskrift til opplæringsloven § 4-1 at den voksne har rett til individuell vurdering. Denne retten innebærer en rett til underveisvurdering, sluttvurdering og dokumentasjon av vurderingen. Grunnlaget for vurdering i fag er de samlede kompetansemålene i læreplanene for fag, jf. § 4-3. Retten til underveisvurdering etter kapittel 4 innebærer i korte trekk at den voksne skal ha

- løpende tilbakemeldinger og framovermeldinger, jf. § 4-7 første ledd

- en fagsamtale hvert halvår, jf. § 4-7 tredje led, med læreren
- mulighet til egenvurdering, jf. § 4-8
- halvårsvurdering i fag, jf. § 4-9. Merk: at det er en særregel for komprimerte løp i § 4-9 sjette ledd

I grunnskoleopplæring for voksne gis det ikke halvårsvurdering i orden eller i atferd. Det føres heller ikke fravær. Direktoratet understreker imidlertid at dersom den voksne har stort fravær, kan dette føre til at læreren ikke får grunnlag for vurdering etter § 4-3. Dette innebærer at den voksnes fravær likevel kan få betydning. Den voksne må delta i opplæringen og har et medansvar for at læreren får et tilstrekkelig vurderingsgrunnlag, jf. § 4-3 tredje ledd.

Sluttvurderinger i grunnskoleopplæring for voksne er standpunkt karakterer, realkompetansevurdering og eksamens karakterer, jf. §§ 4-11 til 4-13. Fritak fra vurdering med karakter er regulert i §§ 4-14 til 4-17. Det understrekes at fritak fra vurdering med karakter i for eksempel skriftlig sidemål ikke gir fritak fra opplæringen. Voksne som er fritatt fra vurdering med karakter, skal følge opplæringen i faget. For eksamen og dokumentasjon av opplæringen er det særskilte bestemmelser i henholdsvis §§ 4-18 til 4-30 og 4-31 til 4-33.

3.4 Psykososialt og fysisk miljø

Opplæringsloven kapittel 9a, som gir elever rett til et godt fysisk og psykososialt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring, gjelder ikke for grunnskoleopplæring etter kapittel 4A. Dette innebærer imidlertid ikke at kommunen ikke har ansvar når det gjelder voksnes fysiske og psykososiale miljø. Her har formålsbestemmelsen (§ 1-1) og annen lovgivning betydning. Paragraf § 1-1 fastsetter at all diskriminering skal motarbeides.

Dette gir skoleeier og alle som er involverte i gjennomføringen av grunnskoleopplæring, en plikt til å jobbe forebyggende slik at diskriminering ikke skal skje, og å jobbe konkret handlende når hun eller han ser at noen blir diskriminert eller har mistanke om det. Diskriminering må her forstås i vid forstand og omfatter krenkende ord eller handlinger av ulik art. Direktoratet minner også om at kommunen ikke har hjemmel til å fastsette ordensreglement for grunnskoleopplæring etter kapittel 4A.

Når det gjelder det fysiske skolemiljøet må det være et generelt krav om at lokalene som brukes, er egnet til opplæring. For voksenopplæring som gjennomføres i skolens lokaler

gjelder i tillegg kravene i forskrift om miljørettet helsevern i barnehage og skoler m.v. Voksenopplæring som gjennomføres i andre offentlige lokaler enn skolens lokaler, omfattes av den generelle forskriften om miljørettet helsevern vedtatt 25.04.2003.

I tillegg gjelder også diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Her er det krav om både universell utforming og individuell tilrettelegging.

4. Opplæringstilbudet skal tilpasses den voksnes behov

Opplæring etter § 4A-1 første ledd første punktum er som hovedregel en rett til opplæring i vitnemålsfagene, men kan også være opplæring i deler av et fag eller i grunnleggende ferdigheter. Rammene for deltakerens opplæringstilbud skal fremgå av den voksnes enkeltvedtak om grunnskoleopplæring. Grunnskoleopplæringen for voksne skal tilpasses den voksnes evner, forutsetninger og behov, jf. §§ 4A-1 første ledd tredje punktum, 4-12 og 1-3.

Det er uttalt i Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) i merknaden til § 4A-1 at lengden og omfanget av opplæringstilbudet skal tilpasses etter de behovene den enkelte har, og at kommunen må fastsette dette skjønnsmessig for den enkelte voksne. Kommunen må tilby et opplæringstilbud som har et omfang og lengde som gjør at den voksne har sjansen til å nå de målene som det er realistisk å sette opp for den enkelte voksne.

I realiteten vil det være snakk om flere begrunnelser for tilpasning, og årsakene som skisseres, kan i hovedsak plasseres i tre kategorier. Disse er tilpasning av opplæringstilbudet på bakgrunn av

- realkompetansen til den voksne
- den voksnes livssituasjon
- den voksnes særlige behov for å kunne få forsvarlig utbytte av opplæringen

4.1 Rådgivning

Ifølge opplæringsloven § 4A-8 har voksne med rett til grunnskoleopplæring også rett til rådgivning for å kartlegge hvilket opplæringstilbud den voksne har behov for. Retten til rådgivning inntreffer når det er avklart at vedkommende har rett til grunnskoleopplæring. Rådgivningen må ses i sammenheng med hva slags opplæring den voksne trenger, hvilke tilpasninger vil kunne gjøres på grunnlag av den voksnes livssituasjon, særlige behov eller realkompetanse.

Dette kan ha betydning når kommunen skal avgjøre hvilket opplæringstilbud den enkelte skal tilbys, herunder opplæringens innhold, omfang, lengde, og hva som vil være et forsvarlig opplæringstilbud for den enkelte voksne.

4.2 Tilpasning på grunnlag av den voksnes realkompetanse

Når kommunen skal avgjøre hvilket opplæringstilbud den enkelte voksne skal ha, og hvordan dette skal tilpasses, er en kartlegging av den voksnes uttalte behov og hans eller hennes realkompetanse sentralt. Den voksne skal ha en opplæring i de fagene hun eller han mangler for å få vitnemål etter § 4-33. Det må også vurderes om den voksne trenger opplæring i hele eller bare deler av et fag. Her er vurderingen av den voksnes realkompetanse viktig.

Realkompetansevurdering kan ha betydning for den voksnes opplæringstilbud ved at den brukes som sluttvurdering, men også ved at den brukes som et redskap for å avklare den voksnes behov for opplæring og plassering.

4.3 Realkompetansevurdering som sluttvurdering

Realkompetansevurdering som sluttvurdering er nærmere regulert i forskrift til opplæringsloven § 4-13. Det følger av § 4-13 at kommunen skal foreta en realkompetansevurdering av voksne i forbindelse med kartleggingen av hvilken grunnskoleopplæring den voksne skal få, jf. opplæringsloven § 4A-1. Hovedtanken bak realkompetansevurderingen er at den voksne ikke skal måtte følge opplæring i fag der hun eller han allerede har tilfredsstillende kompetanse. Følgende gjelder for realkompetansevurdering:

- Vurderingen skal gjøres etter kompetansemålene i læreplanen for fag i Læreplanverket for Kunnskapsløftet.
- Vurderingen skal vise om kompetansen skal anses som godkjent eller ikke godkjent i hele eller i deler av faget.
- For å få godkjent et fag gjennom en realkompetansevurdering må den voksnes kompetanse kunne anses som likeverdig med kompetanse som kunne ha vært oppnådd ved grunnskoleopplæring.
- Realkompetansen må tilsvare minst karakteren 2.
- Godkjent realkompetanse anses som sluttvurdering og skal dokumenteres.
- Voksne som får godkjent realkompetanse i fag som det kreves eksamen i for å få vitnemål, jf. forskrift til opplæringsloven § 4-33, skal ikke avlegge eksamen i fag som er godkjent, såfremt faget er godkjent fullt ut.
- Kommunen har ansvaret for at vurderingen blir utført på forsvarlig grunnlag og uten ugrunnet opphold, jf. bl.a. forvaltningsloven §§ 11a og 17.
- Realkompetansevurderingen er et enkeltvedtak, jf. forvaltningsloven § 2, og kan påklages til fylkesmannen, jf. § 5-1.

I de tilfellene den voksne får godkjent hele faget gjennom en realkompetansevurdering, har hun eller han en sluttvurdering i faget som oppfyller vitnemålskravet i § 4-33 for det aktuelle faget. Den voksne tilbys da ikke opplæring i dette faget.

4.4 Realkompetansevurdering som redskap for restopplæring og plassering

Realkompetansevurderingen kan også brukes som et redskap for å avgjøre hvilken opplæring den voksne har behov for i et fag. Kartleggingen av den voksnes realkompetanse skjer på samme måte som for realkompetansevurdering som sluttvurdering etter § 4-13, men utfallet av realkompetansevurderingen brukes til å avklare hva slags opplæring den voksne skal ha i faget.

Vi viser til [retningslinjene for realkompetansevurdering](#).

4.5 Tilpasning på grunnlag av den voksnes livssituasjon

Den voksnes opplæringstilbud bør tilpasses den voksnes livssituasjon. Opplæringstilbudet bør organiseres slik at den voksne har muligheter til å gjennomføre det, og slik at opplæringen kan kombineres med for eksempel omsorgsoppgaver. I Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) i merknaden til § 4A-1 sies det blant annet at det kan være nødvendig å legge opplæringen til kveldstid for at den voksne skal kunne delta.

Tilpasningen basert på den voksnes livssituasjon åpner for at opplæringstilbudet tilrettelegges særskilt, blant annet når det gjelder følgende:

- Omfanget av opplæringen: Hvor lang skal tid opplæringstilbudet strekke seg over? Skal det være et intensivkurs eller strekkes over et helt opplæringsår?
- Opplæringsperiode: Skal grunnskolens skolerute følges, eller skal det være en annen organisering av opplæringsåret? Den voksnes rett tilsier at kommunen må ha oppstart flere ganger i løpet av et år.
- Tidspunkt: Skal opplæringen være på dagtid eller kveldstid?
- Heltids- eller deltidstilbud?
- Progresjon: Komprimert opplæringsløp eller opplæring over en lengre periode? Dette har også sammenheng med hvilken progresjon kommunen antar at den voksne vil ha.
- Grunnskoleopplæringen på 10. årstrinn koordineres med tidspunktet for sentral gitt eksamen.
- Opplæringssted: Opplæring i en gruppe på en skole/voksenopplæringscenter, fjernundervisning eller opplæring i regi av et studieforbund? Institusjon?
- Organiseringen av grupper, størrelse, faglig nivå?
- Hvilke fag skal den voksne ha opplæring i, og hvordan organiseres dette best?
- Samordning med introduksjonsprogrammet etter introduksjonsloven?

4.5.1 Grensene for tilpasningen

Når kommunen skal avgjøre hvor omfattende tilpasningen av opplæringstilbudet skal være, må kommunen vurdere om tilbudet er slik at den voksne har muligheten til å nå de opplæringsmålene som er realistiske for vedkommende. Komprimering kan i noen tilfeller umuliggjøre dette. Videre må det også ses hen til hva den voksne med rimelighet kan kreve av kommunen. Kommunens ansvar er å gi den voksne et opplæringstilbud som hun eller

han får et forsvarlig utbytte av.

Dette innebærer at økonomiske hensyn til en viss grad kan trekkes inn i vurderingen når kommunen kan godtgjøre at opplæringstilbudet er tilpasset den voksnes behov og vil gi et tilfredsstillende utbytte. Det voksne kan ikke kreve mer enn et forsvarlig utbytte.

Kommunen må derfor vurdere konkret om opplæringstilbudet er forsvarlig, og om det har en slik lengde og omfang at den voksne kan nå realistiske opplæringsmål.

Kunnskapsdepartementet har i ovennevnte brev av 16.9.2011 også uttalt dette om tilpasningen:

«Selv om det følger av loven at opplæringen skal tilpasses den voksnes situasjon, er det etter departementets syn likevel ikke rimelig at dette tolkes så strengt at man er avskåret fra å tilby visse standardiserte opplegg/kurs som er tilpasset behovet til en større gruppe voksne. Forutsetningen må imidlertid være at dette ivaretar den enkelte voksnes behov i tilstrekkelig grad (dette gjelder både opplæringens innhold og organisering).»

En annen begrensning knyttet til tilpasningen etter § 4A-1 første ledd tredje punktum er at dette er noe annet enn spesialundervisning. Det må trekkes en grense mellom hvilken tilpasning som kan gis med hjemmel i § 4A-1, og hva som krever et enkeltvedtak om spesialundervisning. Dersom det den voksne i realiteten har behov for er spesialundervisning, skal dette vurderes i samsvar med reglene i § 4A-2. Se mer om dette i del 8.

4.6 Tilpasning på grunnlag av den voksnes særlige behov

Voksne som har rett til grunnskoleopplæring, har ikke fått rettighetene til særskilt tilrettelegging lovfestet på samme måten som barn og ungdom i den ordinære grunnskoleopplæringen.^[1] Den eneste særskilte tilretteleggingen som er lovfestet for voksne, er retten til spesialundervisning etter § 4A-2. Dette betyr imidlertid ikke at den voksne ikke kan ha tilsvarende rettigheter som barn og ungdom har. Det er uttrykkelig sagt i Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) på side 4 at voksne kan ha tilsvarende rettigheter, og at voksnes rett til et tilpasset opplæringstilbud.

«vil mellom anna kunne omfatte målform, opplæring i og på teiknspråk, i punktskrift, i og på samisk og (i) finsk, samt tilbod for dei som treng lese- og skriveopplæring. Dette gjeld berre i den grad det er nødvendig for at den vaksne kan få forsvarleg opplæring. På denne

bakgrunnen vil vaksne som hører til desse gruppene, ikkje få tilboda regulerte gjennom meir presise reglar, slik som elevar i opplæringspliktig alder.»

Om den voksne har rett til denne særskilte tilretteleggingen, avhenger av den voksnes særlige behov. Kommunen må vurdere konkret om en slik særskilt tilrettelegging er nødvendig for at den voksne skal få forsvarlig opplæring. Forsvarlig opplæring må forstås i lys av hva som vil være et tilfredsstillende utbytte av opplæringen. Kommunen må se hen til både utbytte denne voksne får av opplæringen sin, og utbyttet andre voksne får av sin opplæring. Det understrekes også at det må trekkes en grense mellom tilretteleggingen her og spesialundervisning. I realiteten er dette en minstekravsvurdering. Aktuelle rettigheter kan være:

- opplæring på valgt målform
- tilbud for de som trenger lese- og skriveopplæring
- opplæring i og på samisk
- særskilt språkopplæring, herunder morsmålsopplæring og tospråklig fagopplæring
- opplæring i og på tegnspråk
- opplæring i finsk for voksne med kvensk-finsk bakgrunn
- opplæring i punktskrift

Rettighetene er ikke mer omfattende enn det som følger av tilsvarende rettigheter for barn og ungdom. Kommunen kan derfor se på tilsvarende rettigheter for barn og ungdom for å avklare hvor langt disse særlige rettighetene kan strekke seg. Nedenfor kommenteres noen av dem.

---

[1] Barn og ungdom som oppfyller nærmere angitte vilkår har lovfestet rett til å velge målform (§ 2-5), opplæring i og på tegnspråk (§ 2-6), opplæring i punktskrift (§ 2-14), opplæring i og på samisk (§ 6-1), i finsk (§ 2-7), særskilt språkopplæring, morsmålsundervisning og tospråklig opplæring i fag (§ 2-8) og rett til tilpasset arbeidsplass (§ 9a-2 tredje ledd). Disse rettighetene er ikke gjort direkte gjeldende for grunnskoleopplæringen etter § 4A-1.

4.6.1 Rett til særskilt språkopplæring, herunder morsmålsopplæring og tospråklig fagopplæring

Voksne med annet morsmål enn norsk og samisk har rett til særskilt språkopplæring dersom dette er nødvendig for at den voksne skal kunne få forsvarlig opplæring. Retten til særskilt språkopplæring vil gjelde til den voksne har tilstrekkelige ferdigheter til å følge den ordinære grunnskoleopplæringen for voksne. For voksne kan retten til særskilt språkopplæring omfatte særskilt norskopplæring, morsmålsopplæring og/eller tospråklig fagopplæring [1]. Dette vil i hovedsak være aktuelt når den voksne ikke har gode nok ferdigheter i norsk til å kunne følge den ordinære grunnskoleopplæringen, og for en periode trenger særskilt språkopplæring for å klare dette.

Dersom den voksne har et særlig behov for særskilt språkopplæring, og dette får konsekvenser for den voksnes opplæringstilbud, skal dette fastsettes i den voksnes enkeltvedtak etter § 4A-1. I den særskilte norskopplæringen kan læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter brukes. Kravet er at dette fremgår av enkeltvedtaket etter § 4A-1. Vi understreker at læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter er en overgangsplan. Den skal bare brukes inntil vedkommende har tilstrekkelige ferdigheter i norsk til at den videre norskopplæring kan skje etter den ordinære læreplanen i norsk. Det skal ikke gis vurdering med karakter etter læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter. Vurdering med karakter i norsk skal skje i forhold til kompetansemålene i den ordinære læreplanen i norsk, og først når opplæringen følger denne planen. All opplæring i norsk for voksne fra språklige minoriteter skal ha som siktemål å oppnå kompetansen beskrevet i den ordinære læreplanen i norsk. For at den voksne skal oppfylle vilkårene for vitnemål i forskrift til opplæringsloven § 4-33, må den voksne følge den ordinære norskplanen og få en sluttvurdering på grunnlag av kompetansemålene i denne planen. "Deltatt" etter læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter er ikke tilstrekkelig for å oppfylle vilkårene i § 4-33. Dette innebærer at også personer med utenlandsk opprinnelse må følge opplæringen etter den ordinære læreplanen i norsk, og de skal vurderes etter denne planen for å få vitnemål, jf. § 4-33. Den voksne må minimum ha fått karakteren 1 for å oppfylle vitnemålskravet.

Voksne som følger læreplanen i grunnleggende norsk for språklig minoriteter, er fritatt fra opplæring i skriftlig sidemål i perioden hun eller han følger denne planen. Dette følger av at denne planen ikke inneholder skriftlig sidemål, kun hovedmål. Voksne som har hatt rett til særskilt språkopplæring, men som er over på den ordinære norskplanen, kan ha rett til fritak

fra vurdering med karakter i skriftlig sidemål dersom de hadde rett til særskilt språkopplæring på 8.-10. trinn. Dette følger av forskrift til opplæringsloven § 4-15. Kommunen må fatte enkeltvedtak om fritak fra vurdering med karakter.

---

[1] Tospråklig fagopplæring betyr opplæring på to språk i fag

4.6.2 Rett til opplæring i og på samisk

Samer som har rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1, har rett til opplæring i eller på samisk i den grad dette er nødvendig for at den voksne kan få en forsvarlig opplæring.^[1] Kommunen må vurdere i det enkelte tilfellet om opplæring i eller på samisk er nødvendig for at opplæringen skal bli forsvarlig. For å vurdere om voksne har denne retten må det avgjøres om vedkommende oppfyller vilkårene for å være same, og om vedkommende er bosatt i eller utenfor et samisk distrikt. For voksne bosatt utenfor et samisk distrikt vil det være tilsvarende vurderinger som i opplæringsloven § 6-2 når det gjelder om den voksne har rett til opplæring på samisk eller kun opplæring i samisk.

---

[1] Se Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) side 7 for mer om dette.

4.6.3 Opplæring på samisk

I de tilfellene hvor kommunens konklusjon blir at deltakeren skal ha opplæring på samisk skal opplæringen følge Læreplanverket for Kunnskapsløftet – samisk. Førstespråket til en deltaker med rett til opplæring på samisk vil være samisk og opplæringen skal følge læreplanen i samisk som førstespråk og som hovedregel læreplanen i norsk for elever med samisk som førstespråk. Deltakeren kan da trekkes til eksamen i førstespråket sitt. Dersom deltakeren trekkes i samisk innebærer dette at deltakeren ikke trekkes i norsk for elever med samisk som førstespråk. Voksne trekkes kun i sitt førstespråk.

4.6.4 Opplæring i samisk

Samer som får opplæring i samisk skal følge Læreplanverket for Kunnskapsløftet og den ordinære læreplanen i norsk, samt samisk som andrespråk. Deltakere i opplæring særskilt organisert for voksne trekkes ikke til eksamen i andrespråket sitt, kun i førstespråket^[1].

Deltakere i grunnskoleopplæring med samisk som andrespråk er fritatt fra opplæring i skriftlig sidemål i norsk. Paragraf 1-11 i forskriften gjelder også for grunnskoleopplæring for voksne selv om dette ikke er eksplisitt regulert. Deltakeren skal da ha eksamen i norsk hovedmål. Eksamen skal organiseres slik at deltakeren har to dager med eksamen i norsk hovedmål. Implisitt i trekket i norsk ligger at vedkommende ikke kan trekkes ut til eksamen i samisk som andrespråk.

---

[1] Det understrekes at standpunktkarakteren i samisk som andre språk skal føres på vitnemålet

4.5 Bruk av tester for plassering av den voksne

En del kommuner bruker tester for å kartlegge den voksnes kompetanse i forbindelse med innplassering av den voksne på et årstrinn/nivå. Det er ikke noe i veien for at tester brukes for å kartlegge kompetansen til den voksne. Men direktoratet understreker at en test som er laget for å kartlegge den voksnes kompetanse i norsk, ikke kan brukes for å innplassere den voksne på nivå i andre fag enn norsk. Kompetanse i andre fag skal vurderes uavhengig av kompetansen i norsk.

5. Krav til saksbehandlingen i saker etter kapittel 4A

Kommunen plikter å treffe et enkeltvedtak når den voksne har søkt om grunnskoleopplæring etter opplæringsloven kapittel 4A. Saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven gjelder og setter rammer for enkeltvedtaket. Den voksen kan klage på enkeltvedtaket til Fylkesmannen. I enkeltvedtaket skal det gå frem om den voksne har rett etter opplæringsloven kapittel 4A, og dersom den voksne har en slik rett, skal det være fastsatt klart og tydelig hva slags opplæringstilbud den voksne får. Når det gjelder opplæringstilbudet bør vedtaket omhandle:

- innholdet i opplæringen, bl.a hvilke fag og hvilken nivåinnplassering i de ulike fagene

- organiseringen, bl.a. opplæringssted, tidspunkt for opplæringen m.v.
- omfanget, bl.a. lengden på opplæringen, antall timer i uken m.v.

Et viktig krav til enkeltvedtaket er at det skal være individualisert og baseres på den enkelte voksne og hans/hennes behov. Voksne som oppfyller vilkårene i § 4A-1, har en individuell rett til grunnskoleopplæring. Et standardisert vedtak kan tyde på at kommunen ikke har foretatt en vurdering i samsvar med § 4A-1. Direktoratet viser også til at voksne som har rett etter § 4A-1, skal ha en opplæring som er tilpasset, jf. § 4A-1 første ledd tredje punktum. I vurderingen av tilpasningen må det ses på hva som skal til for at den voksne får et forsvarlig utbytte. Det vil være umulig å avgjøre hva som er et forsvarlig utbytte ved å bruke et standardisert vedtak.

Det understrekes at forvaltningsloven ikke er til hinder for at deler av enkeltvedtaket er standardisert, eksempelvis fremstillingen av reglene vedtaket bygger på og informasjonen om klageadgang. Effektivitetshensyn tilsier også at dette gjøres.

Dersom den voksne har rett til spesialundervisning etter § 4A-2 første eller annet ledd, skal det treffes et eget enkeltvedtak om dette. Dersom dette er tilfellet vil innholdet i det ordinære opplæringstilbudet avspeile dette. Kommunen kan samle enkeltvedtaket om rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1 og enkeltvedtaket om spesialundervisning i samme dokument. Det er grunn til å minne om at den voksne har separat klageadgang på begge enkeltvedtakene. Dette skal det opplyses om i enkeltvedtakene.

5.1 Søknadsfrister og ventelister

Direktoratet understreker at søknader skal behandles fortløpende, og at kommunen ikke kan ha søknadsfrister. Opplæringsloven § 4A-1 sier ikke noe eksplisitt om hvor lang tid det kan ta før den voksne får tilbud om grunnskoleopplæring. Utgangspunktet er at tilbud skal gis innen rimelig tid.

Opplæringsloven må, når det kommer til begrepet "rimelig tid", suppleres med saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven. Det fremgår av reglene i forvaltningsloven at kommunen skal behandle slike søknader "uten ugrunnet opphold" etter § 11a. Videre skal enkeltvedtak treffes og parten underrettes om dette "så snart som mulig", jf. § 27. Det er viktig å gi tilbudet mens den voksne er motivert og det passer med hans eller hennes livssituasjon. Søknader om grunnskoleopplæring for voksne skal behandles fortløpende når de kommer inn. Kommunen kan ikke samle opp søknader som kommer inn, og gjennomføre

et slags "inntak" kun en gang i året.

I tilfeller hvor "det vil ta uforholdsmessig lang tid før en henvendelse kan besvares", har kommunen en plikt til å gi et foreløpig svar etter forvaltningsloven § 11a. I dette svaret skal kommunen redegjøre for grunnen til at henvendelsen ikke er behandlet tidligere, og så vidt mulig skissere når de kan svare. Dette kan unnlates dersom det er "åpenbart unødvendig". Det understrekes at dette er et snevert unntak. Direktoratet understreker at for saker som gjelder enkeltvedtak, som her, skal foreløpig svar gis dersom henvendelsen ikke kan besvares i løpet av en måned etter at den er mottatt, jf. § 11a tredje ledd.

Kommunen må på den andre siden få tid til å områ seg før tilbudet settes i gang. Det er understreket i Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) i merknaden til § 4A-1 at det offentlige må ha rimelig tid til å planlegge, legge til rette og iverksette tilbudet. Dette innebærer at søkeren, etter omstendigheten, må akseptere at det kan ta en viss tid før et tilbud blir etablert. Direktoratet understreker at kommunen også i tilfeller hvor det er behov for noe planlegging m.v. før tilbudet iverksettes skal treffe et enkeltvedtak hvor den voksnes opplæringstilbud fastsettes.

6. Forholdet til introduksjonsloven

Retten til grunnskoleopplæring etter opplæringsloven kapittel 4A må ikke blandes sammen med rett og plikt til introduksjonsprogram etter introduksjonsloven. Dette er separate ordninger som eksisterer uavhengig av hverandre og retten til den ene utelukker ikke at den voksne også kan ha rett etter den andre ordningen. Se egen veileder.

7. Bortfall av retten til grunnskoleopplæring for voksne

Den voksnes rett til grunnskoleopplæring etter kapittel 4A faller bort når at den voksne ikke lenger har rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1, eventuelt § 4A-2, for eksempel fordi den voksne nå oppfyller kravene for rett til vitnemål for grunnskoleopplæring etter forskrift til opplæringsloven § 4-33. I særskilte tilfeller kan retten også bortfalle fordi den voksne med rett etter § 4A-2 annet ledd ikke lenger får utbytte av opplæringen, se del 8.2.5.

Det finnes ingen regel om bortfall av rett til grunnskoleopplæring for voksne slik det er for videregående opplæring. Dette gjelder også for voksne som i alvorlig grad forsømmer sine plikter, har manglende progresjon eller motivasjon. Den voksne kan også begynne på grunnskoleopplæringen flere ganger uten å fullføre og uten at hun eller han mister retten til grunnskoleopplæring. Om den voksne har rett, må vurderes etter § 4A-1 eventuelt §§ 4A-1, jf. 4A-2.

8. Spesialundervisning etter § 4A-2

Voksne som har rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1 kan ha rett til spesialundervisning etter § 4A-2.

Denne bestemmelsen inneholder to alternative grunnlag for rett til spesialundervisning for voksne:

- § 4A-2 første ledd fastslår at voksne som ikke har eller som ikke kan få et tilfredsstillende utbytte av opplæringen, har rett til spesialundervisning.
- § 4A-2 annet ledd fastslår at voksne som har særlige behov for opplæring for å kunne utvikle eller holde vedlike grunnleggende ferdigheter, har rett til slik opplæring.

Det går frem av § 4A-2 tredje ledd at følgende regler i opplæringsloven kapittel 5 også gjelder spesialundervisning for voksne på grunnskolens område:

- § 5-1 andre ledd første og andre punktum: opplæringstilbudet skal legge vekt på utviklingsutsiktene til eleven og være slik at den voksne får et forsvarlig utbytte av opplæringen
- § 5-3: krav om sakkyndig vurdering
- § 5-4: krav om samarbeid med den voksne
- § 5-5: krav om IOP og årlig rapport
- § 5-6: krav om PP-tjeneste som jobber både individrettet og systemrettet

8.1. Spesialundervisning for å få tilfredsstillende utbytte av opplæringen

Vilkåret for rett til spesialundervisning etter § 4A-2 første ledd er at den voksne ikke har eller

ikke kan få et tilfredsstillende utbytte av den ordinære grunnskoleopplæringen for voksne. Vurderingen av om den voksne har rett til spesialundervisning etter § 4A-2 første ledd er på mange måter den samme vurderingen som for elever i opplæringspliktig alder, jf. § 5-1 første ledd, men det må tas hensyn til at opplæringstilbudet til den voksne vil være mer tilpasset den voksnes behov enn det som er vanlig i den ordinære grunnskoleopplæringen for elever. Om den voksne har rett til spesialundervisning må vurderes konkret og skjønnsmessig på bakgrunn av den enkeltes behov. Det avgjørende er om den voksne ikke har eller ikke kan få et tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringstilbudet. Kommunen må alltid vurdere om den voksnes behov kan avhjelpes ved å tilpasse det ordinære opplæringstilbudet ytterligere. Direktoratet understreker at det ikke er krav om diagnose for å ha rett til spesialundervisning etter § 4A-2 første ledd, og at en diagnose i seg selv ikke utløser noen rett.

8.1.1 Forsvarlig utbytte av opplæringen

Voksne som har rett til spesialundervisning etter § 4A-2 første ledd har rett til et opplæringstilbud som gir dem et forsvarlig utbytte av opplæringen, jf. §§ 4A-2 tredje ledd og 5-1 annet ledd annet punktum. Hva som vil gi den voksne et forsvarlig utbytte av opplæringen må vurderes både i forhold til den voksne selv og det utbyttet andre voksne får av sitt opplæringstilbud. Det er presisert i Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) i punkt 2.1.2.2 at det kan være rom for å gå utover de fem vitnemålsfagene og gi opplæring etter hele læreplanverket. Eksempler på tilrettelegging som kan fastsettes i enkeltvedtaket om spesialundervisning kan være:

- at den voksne skal ha flere eller andre fag enn vitnemålsfagene,
- at det skal gjøres avvik fra læreplanen for ett eller flere fag (for eksempel bortvalg av kompetansemål),
- at den voksne skal ha ekstra fysisk tilrettelegging, ene-undervisning eller
- at det stilles særskilte kompetansekrav til den som gjennomfører opplæringen, for eksempel spesialpedagog eller at en assistent skal bistå læreren med gjennomføringen av opplæringen til den voksne.

I utformingen må det ses hen til den voksnes utviklingsmuligheter og at det ordinære opplæringstilbudet til voksne er mer fleksibelt enn grunnskoleopplæringen for barn og ungdom. For mer informasjon om spesialundervisning etter § 4A-2 første ledd se direktoratets veileder om spesialundervisning for voksne ([lenke](#)).

8.2 Spesialundervisning for å utvikle eller holde ved like grunnleggende ferdigheter

Opplæringsloven § 4A-2 annet ledd inneholder et særskilt grunnlag for rett til spesialundervisning. Det er fastsatt her at voksne som har et særlig behov for opplæring for å utvikle eller vedlikeholde grunnleggende ferdigheter, har rett til slik spesialundervisning. Hensikten med retten til spesialundervisningen er at voksne som har behov for å tilegne seg ferdigheter og kunnskap for å kunne fungere tilfredsstillende i samfunnet, herunder dagliglivet, vil kunne antas å ha behov for opplæring i grunnleggende ferdigheter. For at den voksne skal ha rett til spesialundervisning etter § 4A-2 annet ledd, er det tre vilkår som må være oppfylte:

- Behovet må være knyttet til grunnleggende ferdigheter,
- Det må være opplæring for å vedlikeholde eller utvikle de grunnleggende ferdighetene,
- Den voksne må ha et særlig behov.

Innholdet i disse vilkårene utdypes nedenfor.

Direktoratet minner om at for at den voksne skal ha rett til spesialundervisning etter § 4A-2 annet ledd, må den voksne oppfylle vilkårene i § 4A-1 første ledd.

Det er understreket i Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) at § 4A-2 annet ledd viderefører opplæringsloven § 5-2, og at rettighetene til disse gruppene skal videreføres. Dette gjelder blant annet personer som har rett til ADL-trening/vedlikeholdstrening. I tolkningen av innholdet i § 4A-2 annet ledd skal derfor tolkninger knyttet til tidligere § 5-2 legges til grunn.

8.2.1 Grunnleggende ferdigheter

Det første vilkåret er at opplæringen må være knyttet til grunnleggende ferdigheter. Paragraf 4A-2 annet ledd gir rett til spesialundervisning dersom den voksne har et særlig behov for opplæring for å utvikle eller vedlikeholde grunnleggende ferdigheter. En begrepsavklaring av grunnleggende ferdigheter er gitt i Ot. prp. nr. 46 (1996-1997) side 169. Her er det presisert at:

«Grunnleggjande dugleik er i denne samanheng meint å dekkje ADL-trening (opplæring i

daglege gjeremål), grunnleggjande kommunikasjonsdugleik, grunnleggjande lese- og skrivedugleik, motorisk trening og liknande.»

Grunnleggjande ferdigheter skal også her normalt gis gjennom opplæring i fag. Dette innebærer at grunnleggjande ferdigheter som utgangspunkt knyttes til læreplaner for fag og at det fastsettes individuelle opplæringsmål for den enkelte på bakgrunn av kompetansemålene.

Opplæring i grunnleggjande ferdigheter dekker opplæring i nye ferdigheter og kompetanse, repetisjon av tidlige innlærte ferdigheter og oppnådd kompetanse, vedlikehold og utvikling av de grunnleggjande ferdighetene.^[1]

Forholdet til grunnleggjande ferdigheter i Læreplanverket for Kunnskapsløftet

Begrepet "grunnleggjande ferdigheter" brukes også i Læreplanverket for Kunnskapsløftet. I Læreplanverket for Kunnskapsløftet er grunnleggjande ferdigheter: lese, skrive, regne, uttrykke seg muntlig og bruke digitale verktøy. Grunnleggjande ferdigheter etter Kunnskapsløftet og grunnleggjande ferdigheter etter § 4A-2 annet ledd har følgelig ikke samme betydning.^[2]

---

[1] Dette er blant annet presisert i Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) side 42 og Ot. prp. nr. 59 (2005-2006) side 10.

[2] Det er viktig at kommunene er klar over dette og ikke endrer tolkningen av grunnleggjande ferdigheter i § 4A-2 annet ledd. Stortinget har ikke endret § 4A-2 annet ledd og grunnleggjande ferdigheter skal her forstås som de ble presisert i forarbeidene til § 4A-2 annet ledd og tidlige § 5-2.

8.2.2 Opplæring

Vilkår nummer to er at den det gjelder må ha behov for opplæring i de grunnleggjande ferdighetene. Dette innebærer at dersom den voksne skal ha rett til spesialundervisning etter § 4A-2 annet ledd skal hensikten være opplæring, ikke behandling, aktivisering, rehabilitering, opptrening, tilsyn eller annet. Hvis hensikten med tilbudet/tilretteleggingen er behandling eller aktivisering faller dette utenfor § 4A-2 annet ledd. Den voksne vil kunne ha

rett til dette etter annet regelverk, for eksempel helse- og omsorgstjenesteloven. Det er viktig at kommunen, opplæringsstedet og PP-tjenesten vurderer nøye om det den voksne trenger er grunnskoleopplæring for å utvikle eller holde ved like grunnleggende ferdigheter eller ikke.

Momentene nedenfor kan legges til grunn i vurderingen av om et tiltak er behandling mv. eller opplæring. For at noe er opplæring må følgende vilkår være oppfylt:

- aktiviteten må ha et pedagogisk siktemål.
- aktiviteten må i utgangspunktet være knyttet til opplæring i hele eller deler av fag. Aktiviteten må innebære en oppfyllelse av det sentralt fastsatte læreplanverket eller oppfyllelse av enkeltvedtaket om spesialundervisning og IOPen til den voksne.
- aktiviteten må stå under kommunens ledelse og ansvar. Opplæringen må skje under ledelse av noen som har ansvar for faglig og pedagogisk veiledning, jf. § 4A-5.

Kommunen har ansvaret for å stille til rådighet de hjelpemidlene og det utstyret som er nødvendig for at den voksne skal få et "forsvarleg utbytte" av opplæringen. Det må skilles mellom pedagogiske hjelpemidler som kommunen som skoleeier har ansvaret for, og tekniske hjelpemidler som for eksempel Hjelpemiddelsentralen kan være ansvarlig for.

8.2.3 Det er et særlig behov

Det tredje vilkåret er at den voksne må ha et særlig behov for opplæring for å vedlikeholde eller utvikle grunnleggende ferdigheter. Det er ikke presisert i forarbeidene hvordan "særlig behov" skal forstås. Hva som er et særlig behov må vurderes skjønnsmessig og konkret ut fra den voksnes individuelle behov for opplæring i grunnleggende ferdigheter. Det er naturlig å ta utgangspunkt i at hensikten med spesialundervisning etter § 4A-2 annet ledd er å gi den voksne opplæring slik at hun eller han mestrer samfunnet og dagliglivet. Det særlige behovet må ha som bakgrunn at den voksne ikke har tilstrekkelige grunnleggende ferdigheter til dette. Den voksnes særlige behov kan for eksempel ha oppstått på grunn av en sykdom eller skade som har ført til at den voksne nå ikke har grunnleggende lese- og skriveferdigheter. For at den voksne skal ha et særlig behov er det ikke noe krav om en diagnose. Behovet skal vurderes konkret og en diagnose vil i seg selv heller ikke utløse noen rett. Når det skal vurderes om den voksne har et særlig behov må det også vurderes om den voksne vil kunne ha et mulig utbytte av opplæringen i de grunnleggende ferdighetene.

Når det skal avgjøres om den voksne har et særlig behov vil den sakkyndige vurderingen fra

PP-tjenesten etter § 4A-2 tredje ledd, jf. § 5-3 spille en sentral rolle. PP-tjenesten skal i sin sakkyndige vurdering gjennomføre en vurdering og tilrådning i tråd med § 5-3, jf. § 4A-2 annet ledd.

8.2.4 Opplæringens innhold

Dersom den voksne oppfyller vilkårene etter § 4A-2 annet ledd må rammene for spesialundervisningen avklares nærmere i enkeltvedtaket. Innholdet i opplæringstilbudet er fastsatt i § 5-1 annet ledd første og annet punktum, jf. § 4A-2 tredje ledd. Det sentrale i vurderingen av hvilket opplæringstilbud den voksne skal ha for å utvikle eller vedlikeholde sine grunnleggende ferdigheter er at opplæringstilbudet skal være slik at den voksne kan få et forsvarlig utbytte av det samlede opplæringstilbudet. I denne vurderingen skal det særlig legges vekt på den voksnes utviklingsmuligheter. Dette betyr at vurderingen blir svært individualisert, og at det skal ses på forholdene knyttet til den enkelte voksne og hva hun eller han har muligheten til å oppnå. Forsvarlighetsvurderingen skal gjøres både i forhold til

- utbyttet andre voksne har av sitt opplæringstilbud
- de opplæringsmålene som er realistiske for den voksne

I vurderingen spiller likeverdsprinsippet en viktig rolle. Spesialundervisningen er likeverdig når en voksen med spesielle opplæringsbehov har omtrent de samme mulighetene for å nå de målene som er realistiske å sette opp for henne eller han, som andre voksne har for å nå sine mål med det ordinære opplæringstilbudet. Likeverdsprinsippet vil ofte tale i favør av at de svakeste får forholdsmessig mye tilrettelegging. Likeverdigheten må først og fremst vurderes i forhold til andre som får oppfylt sine rettigheter etter § 4A-2 annet ledd. En likeverdsvurdering i forhold til voksne som mottar et ordinært opplæringstilbud vil være lite naturlig. Vurderingstemaet er videre utdypet i Ot. prp. nr. 46 (1996-1997) side 168. Her er det sagt at omfanget og innholdet i rettighetene etter § 4A-2 andre leddet krever at man vurderer forholdene til den enkelte voksne, de tidligere opplæringstilbudene hennes eller hans og liknende ut fra skjønn. Opplæringstilbudet må være av et slikt omfang og ha et slikt innhold at det gir den voksne en realistisk mulighet til å nå de målene det er realistisk å formulere for opplæringen. Vurderingen av hvilket opplæringstilbud som vil gi den voksne et forsvarlig utbytte av opplæringen blir følgelig svært individualisert. Her må det trekkes inn

- forholdene ved den enkelte voksne
- det tidligere opplæringstilbudet den voksne har fått

- om opplæringstilbudet er slik at den voksne får en sjanse til å nå de målene som er realistiske å sette for henne/han
- om opplæringstilbudet er likeverdig med det andre voksne med rett etter § 4A-2 annet ledd får

Det må tas høyde for at den enkelte kan ha et svært omfattende behov for opplæring, og at det må vises stor varsomhet med å lage generelle ordninger som ikke i tilstrekkelig grad tar høyde for individuelle behov. Denne gruppen voksne har ofte større behov for avvik fra den ordinære grunnskoleopplæringen enn andre voksne. Dette er gjerne personer med sammensatte behov som mottar tjenester fra flere deler av hjelpeapparatet. En del av dem vil være tilknyttet omsorgsboliger/institusjoner. Det er viktig at kommunen ser den voksnes behov for støtte og opplæring i et helhetsperspektiv.

Enkeltvedtaket om spesialundervisning må klart og tydelig ta stilling til:

- innholdet i opplæringstilbudet
- organiseringen av tilbudet
- omfanget av spesialundervisningen
- kompetansen til den som gjennomfører spesialundervisning, eventuelle særskilte krav

Det er understreket i Ot. prp. nr. 46 side 169 at tilbudet ikke trenger å være et heltidstilbud og at kommunen til en viss grad kan ta økonomiske hensyn ved utformingen av tilbudet. Den voksnes rett er til et forsvarlig utbytte av opplæringen, hun/han har ikke rett til et optimalt opplæringstilbud.^[1]

---

[1] For mer om dette se Rt. 1993 side 811 - Malvik-dommen.

8.2.5 Lengden på opplæringen

Det kan være vanskelig for kommunen å avgjøre når den voksne har fått oppfylt retten sin til spesialundervisning etter § 4A-2 annet ledd. Dette må bero på en skjønnsmessig vurdering i hvert enkelt tilfelle. Direktoratet understreker at det må trekkes en grense for når den voksne ikke lenger har rett til mer opplæring i grunnleggende ferdigheter, men det er uklart hvor denne grensen trekkes. I Ot.prp. nr. 46 (1996-1997) side 169 presiseres det at et

livslangt tilbud ikke er noen normalordning, og at dette kun vil være aktuelt i svært få tilfeller.

Når det skal avgjøres om den voksnes rett til spesialundervisning etter § 4A-2 annet ledd ikke lenger foreligger, må det ses på vilkårene for å ha rett til spesialundervisning etter § 4A-2 annet ledd, og om den voksne fortsatt oppfyller disse vilkårene. Her vil PP-tjenesten spille en sentral rolle og det er viktig at det gjennomføres sakkyndige vurderinger med jevne mellomrom for å følge den voksnes utvikling.

Når kommunen vurderer om den voksne har rett til spesialundervisning, må det blant annet ses på om den voksne ikke lenger har et særlig behov for grunnleggende ferdigheter. I denne vurderingen må det ses på om den voksne har tilstrekkelige grunnleggende ferdigheter til å mestre hverdagslivet og samfunnet på de områdene som faller inn under grunnleggende ferdigheter. Se mer om dette i kapittel 9.2.1. Det vil også være aktuelt å se på om den voksne har utviklingsmuligheter, eller om hun eller han trolig har nådd en grense for utbytte av opplæringen.

Direktoratet understreker videre at det ikke er noen øvre aldersgrense for rett etter § 4A-2 annet ledd. Det er også slik at den voksne kan ha rett til opplæring over mange år.

8.3 Saksbehandlingsregler for spesialundervisning

Gangen i en sak om spesialundervisning og saksbehandlingsreglene er utfyllende behandlet i veilederen i spesialundervisning for voksne. Enkeltvedtaket om spesialundervisning for voksne etter § 4A-2 første eller annet ledd skal være gjort i samsvar med reglene i forvaltningsloven.

Direktoratet understreker at i forbindelse med spesialundervisning etter § 4A-2 skal PP-tjenesten utarbeide en sakkyndig vurdering. Denne vurderingen skal inneholde både en vurdering av den voksnes behov og en tilrådning knyttet til hvilket opplæringstilbud den voksne skal ha, jf. §§ 4A-2 og 5-3. Utformingen av den voksnes spesialundervisning skal utformes i samarbeid med den voksne selv (eventuelt den voksnes verge), jf. §§ 4A-2 og 5-4. Den voksne skal ha en individuell opplæringsplan (IOP). IOP'en er opplæringsstedets arbeidsverktøy og er en operasjonalisering av enkeltvedtaket om spesialundervisning. IOP'en skal omtale mål for og innholdet i opplæringen samt hvordan opplæringen skal drives, jf. §§ 4A-2 og 5-5 første ledd. Det er også krav om at det skal utarbeides en årlig rapport, jf.

opplæringsloven §§ 4A-2 og 5-5 annet ledd.

Oppgrader til en [støttet nettleser](#) for å få en reCAPTCHA-utfordring.

[Hvorfor skjer dette?](#)